

Ποжаре у Цариграду

Περίληψη :

У дугој историји Цариграда забележен је велики број пожара: према једном истраживању, у византијској епоси забележено је чак тридесет девет, најранији 388, а последњи велики 1434. године. И пожари су попут земљотреса, комета или помрачења сунца, били схватани као наговештаји великих невоља. Узоран је пример пожара који се десио 1. септембра 465. и који је касније ушао у црквене службе и имао свој годишњи помен. Од византијских писаца и пожарима у Цариграду највише је писао историчар Никита Хонијат који их је доживео најмање пет. Према поменутом истраживању, у расположивим историјским изворима забележено је чак деведесет два пожара у "турској" историји Цариграда, први 1490. а последњи 1941. године.

Χρονολόγηση

4.-15. век

Γεωγραφικός Εντοπισμός

Цариград

1. Увод

Сматра се да на скали човекових прастрахова највише место заузимају страх од ватре и страх од помрачења Сунца.¹ Човеку је дуго требало да савлада исконски страх од ватре, али је страх од пожара, односно страх да се не изгори у ватри остао. У византијској епоси, као и у каснијим раздобљима, па и у наше време, уосталом, пожари су представљали реалну свакодневну опасност. И пожари су попут земљотреса, комета или помрачења сунца, били схватани као наговештаји великих невоља. Узоран је пример пожара који се десио 1. септембра 465. и који је касније ушао у црквене службе и имао свој годишњи помен.²

2. Пожари у престоници

У Византији се опасност од пожара пре свега односила на све веће ромејске градове, а поготово Цариград. Мегаполопис на Босфору имао је чету ватрогасаца (такозвани *collegiati*) – подложних епарху, то јест градоначелнику престонице – у свакоме од својих квартова.³ Ипак, у дугој историји Цариграда, како то наглашава и Нићифор Григора,⁴ забележен је велики број пожара. Према једном истраживању, у византијској епоси забележено је чак тридесет девет, најранији 388, а последњи велики 1434. године.

Некада су пожари могли бити употребљени као претња у византијским међусобицама, као, на пример, 1057. приликом пада василевса Михаила VI Стратиотика (1056-1057), када су побуњеници узбунили град, начинили неред, припретили пожарима и другим несрећама. Узгред, о пожарима у осталим градовима и у осталим областима Византијског царства сачувано је веома мало података. И на овом примеру се види да је у очима ромејских писаца и поданика византијског василевса Цариград у правом смислу био стожер света. Изузетак донекле представља Трапезунт пре свега захваљујући прилежности хроничара Михаила Панарета у чијој хроници се наводи пет пожара у престоници понтске царевине.

3. "Хонијатови" пожари

Чини се да је од свих византијских писаца, поготово оних који су живели у последњим stoleћима постојања Византије о пожарима у Цариграду највише писао Никита Хонијат. Наравно, то није случајно пошто је био сведок бурних догађаја у годинама пре и после крсташког освајања византијске престонице. Он, додуше, сасвим узгред

Ποжаре у Цариграду

πομιње један пожар из времена пре 1194, а о ономе из 17. јула 1203. године казује само уопштено, али је далеко подробнији у опису пожара који је Цариград погодио у августу 1203. године. Имајући на уму да не постоји страшнији начин да се освете граду и заплаше његове становнике, пише византијски историчар, крсташи су наумили да после недавног пожара – мисли се на онај који је био 17. јула 1203. године – поново Цариград изложи на милост и немилост ватре. Они су на неколико места подметнули пожар који се убрзо неконтролисано проширио на све стране. Гутајући све што му се нађе на путу, пламен је беснео целу ноћ и читав следећи дан, да би малаксао тек са наиласком вечери. И раније је било много великих пожара, јадикује Никита Хонијат, али у поређењу са овим они су били налик пламичку. Призор овог пожара превазилазио је сваки описа. Ватрени језици су се раздвајали и распростирани у свим смеровима, да би се потом изнова објединили у једну огромну огњену реку. Стубишта су се обрушавала, украси на трговима рушили, велелепни стубови су попут распаљеног шипражја нестајали у пламену. Ништа није било у стању да одоли врелини ватре. Комади жара, откинуги из средишта јаре, летели су кроз ваздух наочиглед немоћних и избезумљених становника Цариграда и изазивали нове пожаре на кућама које су до тада биле поштеђене несреће и нетакнуте пламеним језицима. Изгледало је да су одапети справама за бацање камена и муњевито су савлађивали међупростор до незапаљених здања, а онда, пошто би тамо све уништили, враћали су се назад. Ношена налетима северног ветра, ватра је најпре имала право усмерење, да би затим променила правац, као да се суочила са дувањем јужњака, па се окренула натраг и спржила све што јој се нашло на путу. Пожар је чак стигао и до цркве Свете Софије и у прах претворио простране квартове. Нису одолели ни печена цигла ни дубоки темељи, све је попут лојанице подлегло сили ватрене стихије. Прва варница је била укресана код богомоље Агарена, у народу зване Митатон, то јест обалног северног дела града, а одатле се пожар ширио у правцу цркве Свете Софије. Идући ка западу дошао је до дела који се зове Перама, на обали залива Златног рога, и отуда се разлио по целокупној ширини града. Крећући се чудовишном снагом, пожар, каквог никада није било, уништавао је чак и здања изван бедема, а угљевље које је летело кроз ваздух запалило је брод који је пловио у близини. На тај начин су у пепео претворени пространи делови престонице, а није био поштеђен ни хиподром – целокупна његова западна страна е потпуно изгорела, као и све што се налазило између њега и цркве Свете Софије. Једном речју, пошто је пожар обухватио град од мора до мора, наликујући на циновска уста или непрекидну огњену реку, било је немогуће, осим уз велику опасност, пружити помоћ ближњима. Највећи број житеља је једноставно бацао своју имовину пошто се ватра појављивала и тамо где је нико није очекивао. А уколико су неки и преносили ствари на друга места такође нису успевали да их спасу, из простог разлога што би их пожар, који се кретао у свим правцима, најпосле налазио и другде. Укратко, било је немогуће сакрити се до ватрене стихије. “Авај!” – завршава свој опис Никита Хонијат - “Где су сада све те прекрасне и велелепне палате с њиховом богатом раскоши, с обиљем богатства и оним што је пленило свакога?” **παραπομπή!!**

4. Жофруа Вилардуен о пожарима

Жофруа Вилардуен, други очевидац – али са противничке латинске стране – такође даје слику онога што се тада десило у Цариграду. Он истиче да је ватра била толико велика и ужасна да нико није био у стању да је угаси нити да је савлада. Када су латински барони у логору, који је био са друге стране пристаништа, видели како се руше и у пламену нестају високе цркве, богати дворци и трговачки квартови, изразили су своје велико жаљење, али нису могли да помогну. Пламен је обухватио квартал изнад пристаништа и у налету је погодио највећи део града до морске обале с друге стране и чак до цркве Свете Софије. Трајао је осам дана и нико није могао да га угаси. Нико не би могао да израчуна насталу штету, ни новац, ни богатство који су том приликом изгубљени, као ни мушкарце, жене и децу који су изгорели. Латини настањени у Цариграду, а по казивању француског племића било их је петнаест хиљада, на бродовима су бежали на азијску страну босфорског мореуза. Жофруа Вилардуен завршава свој опис ватрене стихије, који је истина сажетији од Хонијатовог, али му ни у чему не противречи, веома важним закључком да је овај догађај уништио поверење и разумевање између Грка и Латина. Био је то само наговештај предстојеће катастрофе не само за житеље Цариграда него и за све поданике Византијског царства.

5. Последњи пожари. Пожари пре и после пада 1453

О последњем већем пожару који је задесио Цариград у византијско време казује Георгије Сфранцис. Збило се то 29.

Ποжаре у Цариграду

јануара 1434, у три сата ноћу, односно три сата после заласка сунца, и изгорео је прекрасни божански храм Богородице у Влахерни. Византијски писац је о овом сазнао од неког незнанца док се налазио на путу – управо је прелазιο реку Месту у Македонији – два дана касније, то јест 1. фебруара 1434. У почетку није поверовао, а поготово у наставку путовања када је прошао чак пет манастира и нико није знао ништа о томе. Међутим, у шестом манастиру, у којем се затекао на путу, а који се налазио у граду Радосто у Тракији, схватио је да га непознати човек није лагао. Наиме, ту су му рекли да је вест о страшном пожару у престоници истинита.

Цариград, који је 1453. године пао у руке Турака и потом постао главни град Османског царства, доживео је читав низ пожара и у својој каснијој историји. Према поменутом истраживању, у расположивим историјским изворима забележено је чак деведесет два пожара у “турској” историји Цариграда, први 1490. а последњи 1941. године.

-
1. V. Jerotić, *Strah i religija*, Bogoslovlje 32 /46/ (Beograd 1988) 105.
  2. Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae: Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, έκδ. H. Delehaye (Bruxelles 1902), σ. 6, 3-9.
  3. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, II (New York – Oxford 1991), σ. 786 (B. Croke).
  4. Nicephori Gregorae Byzantina Historia, έκδ. L. Schopen – I. Bekker, I (Bonnae 1829), σ. 87-88.
-

Βιβλιογραφία :